

บทที่ ๒

ข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและประเพณีการถวายข้าว มรุธาปายาสที่มีปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

จากนี้จะได้ศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีประเด็นที่ต้องศึกษาตั้งแต่ ความหมายของข้าวและพัฒนาการของข้าวดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของข้าว

ความหมายของคำว่า ข้าว ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น ยังไม่มีผู้ที่นิยามความหมาย ได้แน่นอนแต่ในที่นี้ผู้วิจัยหมายเอา พืช ที่ใช้เป็นมูลแห่งโภชนะ เป็น ๒ ชนิด เรียกว่า บุพพณชาติและ อปรณชาติ^๑ บุพพณชาติ ได้แก่ ธัญญาหาร คือ พืชที่กำเนิดเป็นข้าวทุกชนิด โดยอรรถกถาว่าเป็นของจะ พึงบริโภคก่อน แสดงไว้ในบาลี ๗ ชนิด คือ สาลี ข้าวสาลี วิหิ ข้าวเปลือก ยว ข้าวเหนียว โคธุม ข้าว ละครมาน กงค ข้าวฟ่าง วรโก ลูกเดือย กุฑรูสโก หนูก้ากับแก ส่วน อปรณชาติ ได้แก่ ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งาม พืชผักที่บริโภคหลังอาหาร^๒ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอรรถกถาจารย์ได้นิยามความหมายของข้าวว่า หมายเอาพืชที่เป็นมูลเหตุแห่งโภชนะ มี ๒ ชนิด คือ บุพพณชาติ กับ อปรณชาติ

๒.๑.๒ พัฒนาการของข้าวที่ปรากฏในอรรถกถาสุตต

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการเกิดขึ้นสิ่งแรกในโลก ปรากฏในอรรถกถาสุตต^๓ มีข้อความว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพราหมณ์ ชื่อว่า วาเสฏฐะกับการทวาชะ ที่เป็นสหายกัน ทั้งสองนี้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด แต่หันมานับถือพระพุทธศาสนา จึงถูกพวกพราหมณ์ด้วยกันด่าทอ ต่างๆ นานา ว่า การที่มานับถือพระพุทธศาสนาโดยละทิ้งวรรณะเดิมนั้นเหมือนกับคนที่เกิดในตระกูล สูงแล้วมาเกลือกกลั้วกับตระกูลต่ำ เพราะพราหมณ์นั้นถือว่า ตนเองนั้นเกิดมาจากอวัยวะเบื้องบนของ พระพรหม พระพุทธเจ้าทรงสอนพราหมณ์ทั้งสองว่านั่นไม่ใช่ความจริง คนทุกวรรณะเกิดมานั้นต้อง

^๑วิ. มห. (ไทย) ๑/๑๐๔/๘๗.

^๒กรมการศาสนา กลุ่มวิชาการพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา,คู่มือฉันกรรมและธรรมศึกษาชั้นโท ,พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๖.

^๓ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑ - ๑๔๐/๘๓ - ๑๐๒.

อาศัยพอกับแม่ของตน นอกจากนี้พวกพราหมณ์ยังอ้างอีกว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกนี้ พระพุทธรองค์
ตรัสว่า นี่เป็นการกล่าวอ้างที่ไม่ถูกต้อง ในการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งในโลกนี้นั้น พอสรุปได้ดังนี้ ในอดีต
กาลมาแล้ว โลกนี้ได้พินาศและอุบัติเกิดขึ้นมาใหม่ พอถึงยุคที่โลกจะพินาศมนุษย์จะบำเพ็ญคุณธรรม
ความดี บำรุงรักษามารดาบิดา ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตัว เจริญพรหมวิหาร ๔ พอตายไปแล้วก็ได้ไป
บังเกิดเป็นอภัสสรพรหม มีปิตเป็นอาหาร มีรัศมีแผ่ชานออกจากร่างกายตนเอง เหาะไปในอากาศ

ต่อมาโลกนี้เริ่มวิวัฒนาการขึ้นมาใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลนี้ เหล่าอภัสสร
พรหมก็จะจุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ ในขณะที่โลกวิวัฒนาการขึ้นมาใหม่นั้น จักรวาลมีสภาพเป็นน้ำ
ทั้งสิ้น มีแต่ความมืด ไม่มีดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เมื่อเวลาผ่านไป จึงเกิดมีจวันดินลอยอยู่บนน้ำ มี
ลักษณะเหมือนนมสดที่เคี้ยวให้งวดแล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝาลอยอยู่ข้างบน มีกลิ่น รส สี คล้ายเนยใส
มีรสอร่อยดูน่าพึง ต่อมามนุษย์กลุ่มนั้น จึงลองชิมจวันดิน ทันทีที่ชิมรส จวันดินนั้นก็แผ่ชานไปทั่ว
ทั้งสิ้น มนุษย์จึงเกิดความอยากเมื่อกินเป็นประจำร่างกายหยาบขึ้น รัศมีกายหายไป ดวงอาทิตย์และ
ดวงจันทร์ปรากฏ มนุษย์เหล่านี้ดำรงชีพด้วยการบริโภคจวันดิน เป็นเวลานาน ร่างกายหยาบขึ้น และมี
ผิวพรรณแตกต่างกันออกไปมีการดูหมิ่นกันจวันดินก็อันตรธานหายไป แล้วก็เกิดกระบิดินขึ้น กระบิดิน
นี้ มีลักษณะคล้ายเห็ด มีสี รส กลิ่นหอม มีรสอร่อย มีสีคล้ายเนยใส มนุษย์บริโภคกระบิดินเป็น
เวลานานเข้า ร่างกายก็หยาบกร้านมากขึ้น ผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกันออกไป ผิวงามบ้างไม่งาม
บ้าง

เมื่อเกิดการดูหมิ่นกันเช่นนี้ กระบิดินหายไป จึงเกิดเครือดินขึ้น เครือดินมีลักษณะคล้าย
ผลมะพร้าว มีรส และกลิ่นหอมมีสีเช่นเดียวกับเนยใสเมื่อบริโภคเครือดินไปนานๆ ร่างกายก็หยาบ
กร้านมากขึ้น สัตว์เหล่านี้พบกันที่ไรดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เพราะสาเหตุความแตกต่างทางผิวพรรณ
เป็นเหตุใหญ่ จากนั้นเครือดินหายไป เกิดข้าวสาลีขึ้นมาเอง บนผิวดิน ข้าวสาลีไม่มีราก ไม่มีเกลบ มีสี
ขาวสะอาด มีกลิ่นหอมมีเมล็ดสุกพอกินได้ ตอนเย็นนำข้าวสาลีชนิดใดเป็นอาหารเย็น ตอนเช้าข้าว
สาลีชนิดนั้นก็งอกมาแทน บรรดามนุษย์เหล่านั้น อาศัยข้าวสาลีเลี้ยงชีพ ทำให้เกิดเพศหญิงเพศชาย
เกิดขึ้น เกิดความกำหนัด จึงเสพเมถุนธรรมเป็นประจำ มนุษย์จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น มีการเอารัดเอา
เปรียบกัน แย่งชิงอาหารกัน ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมเริ่มเปลี่ยนไป มนุษย์จึงปรึกษากัน
แล้วตกลงให้มีผู้นำ คอยกล่าวตักเตือน ในที่สุดความเป็นสังคม ความเป็นชุมชน ก็วิวัฒนาการมา
ตามลำดับจนถึงปัจจุบัน^๔

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า พัฒนาการของข้าวที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร มีวิวัฒนาการเริ่ม
ตั้งแต่การเกิดรสดิน (หรือเรียกว่าจวันดิน) สมบูรณ์ด้วยสีกลิ่น คล้าย ๆ เนยใสเมื่อกินแล้วทำให้ผิว

^๔จํานงค์ อติวิฒนสิทธิ, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๐ - ๑๕๒.

หยาบ ต่อมาเกิดกระบิดิน มีลักษณะคล้ายเห็ด กระบิดินหายไปเกิดเป็นเครือดิน และสุดท้ายก็เกิดข้าวสาลี จะเห็นได้ว่า ข้าวสาลีนั่นเกิดบนผิวของโลกถือว่าข้าวสาลีนั่นเป็นพืชชนิดแรกสุดที่อุบัติขึ้นมาในโลก

๒.๒ ข้าวกับการบรรลุนิยามของพระพุทธเจ้า

ตลอด ๖ ปี ที่พระองค์ทรงกระทำทุกกรกิจ คือการกระทำที่ทำได้โดยยาก ๓ วาระ คือ (๑) ทรงกัณฑ์พระทนต์ด้วยพระทนต์ (๒) ทรงกลั่นลมหายใจ (๓) ทรงอดอาหารจนซูบผอม พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นว่า การกระทำเช่นนี้สุดชั่วเกินไป ไม่ใช่หนทางแห่งการตรัสรู้ ชำยังเป็นการทำร้ายตัวเองให้ได้รับความลำบากเกือบล้มถึงกับสิ้นพระชนม์ จึงหันกลับมาเสวยพระกระยาหารดังเดิมเพื่อประทังชีวิตบำเพ็ญเพียรต่อไป เมื่อปัญจวัคคีย์เห็นเช่นนั้นแล้ว จึงคลายความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระองค์พากันหลีกหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

เทวดาทั้งหลายเห็นเราแล้วพากันกล่าวว่า พระสมณโคดมสิ้นชีวิตแล้ว บางพวงกล่าวว่า พระสมณโคดมยังไม่สิ้นชีวิต แต่กำลังจะสิ้นชีวิต บางพวงกล่าวว่า พระสมณโคดมกำลังจะสิ้นชีวิตหาไม่ได้ พระสมณโคดมเป็นพระอรหันต์ ความดำรงอยู่เช่นนั้น เป็นวิหารธรรมของพระอรหันต์ทรงอดอาหารโดยประการทั้งปวง เทวดาเหล่านั้นได้เข้ามาหาแล้วกล่าวว่า พระองค์อย่าได้อดอาหารโดยประการทั้งปวงเลย ถ้าพระองค์จักอดอาหารโดยประการทั้งปวง ข้าพเจ้าทั้งหลายจะแทรกทิพย์โอชาลงตามขุมขนของพระองค์ พระองค์จักได้เลี้ยงชีวิตได้ด้วยทิพย์โอชานั้นเรามีความคิดว่า เราทรงปฏิญาณการไม่บริโภคอาหารด้วยประการทั้งปวง แต่เทวดาเหล่านี้จะแทรกทิพย์โอชาลงตามขุมขนของเรา ทั้งเรจักเลี้ยงชีวิตด้วยทิพย์โอชานั้น ข้อนั้นพึงเป็นมุสาจึงบอกเลิกและห้ามเทวดาเหล่านั้นเสีย เราได้กินอาหารผ่อนลงวันละน้อยๆ คือ วันละฟายมือ เท้าเยื่อถั่วเขียว เท้าเยื่อถั่วพูเท้าเยื่อถั่วดำหรือเท้าเยื่อในเมล็ดบัว ภายจึงซูบผอมลงเหลือเกิน เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยอวัยวะน้อยใหญ่ของเราเป็นเหมือนเถาวัลย์มีข้อมาก หรือเถาวัลย์มีข้อดำ ฉะนั้นตะโพกเป็นเหมือนดังเท้าอูฐ กระดูกสันหลังของเราผุดระกะเปรียบเหมือนเถาวัลย์ชื่อวิฏฐานาวฬี ฉะนั้นซี่โครงขึ้นนูนเป็นร่องดังกลองศาลาเก่ามีเครื่องมุงอันหล่นโหมอยู่ ดวงตาลมลึกเข้าไปในเบ้าตา ปรากฏเหมือนดวงดาวในบ่อน้ำอันลึก ฉะนั้นผิวศีรษะของพระองค์ที่รับสัมผัสอยู่ได้เหี่ยวแห้ง รวากับผลน้ำเต้าที่เขาตัดมาแต่ยังสด ถูกลมและแดดแผดเผาเหี่ยวแห้งไปฉนั้น เราคิดว่าจะลูบผิวหนังท้อง ได้จับถูกกระดูกสันหลังด้วย คิดว่าจักลูบกระดูกสันหลัง ได้จับถูกผิวหนังท้องด้วย ผิวหนังท้องของเราและกระดูกสันหลังติดถึงกัน ทรงคิดว่าจักถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ก็เซซวนลุ่มลง ณ ที่นั้นเอง เรานั้นเมื่อจะให้กายนี้สบายตัว จึงเอาฝ่ามือลูบตัว ขนที่มีรากเนาได้ร่วงตกลากาย มนุษย์ทั้งหลายเห็นเราแล้วพากันกล่าวว่า พระสมณโคดมดำไป บางพวงกล่าวว่าไม่ใช่ จะว่าคล้ำไปก็ไม่ใช่ เป็นแต่พร้อยไป ผิวพรรณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของเราถูกจำกัดเสียแล้ว เพราะความเป็นผู้มีอาหารน้อยนั้นเองเรามีความคิดว่า สมณะหรือพรหมณ์ในอดีต ได้

เสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ ไม่ยิ่งไปกว่านี้แม้สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคต จักเสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ ถึงสมณะพราหมณ์ในบัดนี้ได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่งก็เพียงเท่านี้ ยิ่งไปกว่านี้ ถึงกระนั้นเรายังไม่ได้บรรลุนิพพานทัศนะอันวิเศษของพระอริยะที่ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ด้วยทุกกรกิริยานี้ จะมีทางอื่นอีกเพื่อความตรัสรู้ เราเกิดความคิดว่า ในงานของท้าวศากยะผู้เป็นบิดา เรานั่งอยู่ที่ร่มไม้หว้าสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก วิจาร ปีติ สุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ทางนี้จะเป็นทางเพื่อความตรัสรู้ เรามีความคิดว่าเรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือจึงเห็นว่า เราไม่ได้กลัวต่อสุขเช่นนั้นเลยเรามีความคิดเห็นว่า บุคคลผู้มีกายชูบผอมเช่นนี้จะบรรลุนิพพานความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายเราพึงกินอาหารหยาบ คือ ข้าวสุก ขนมหุมมาส สมัยนั้นภิกษุ ๕ รูป บำรุงเราอยู่ด้วยหวังใจว่า พระสมณโคตมจะบรรลุธรรมใดจะบอกธรรมเหล่านั้นแก่เราทั้งหลายแต่เมื่อเรากินอาหารหยาบ คือข้าวสุก ขนมหุมมาสแล้ว พวกภิกษุ (ปัญจวัคคีย์) ๕ รูป หมายเราหลีกเลี่ยงไปด้วยความเข้าใจว่าพระสมณโคตมเป็นผู้มีกามมาก คลายความเพียรเวียนมาเพื่อความมีกาม^๕

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความหมายของข้าวในพระไตรปิฎกมีสองอย่างคือบุพพัตถชาติกับอุปปรณชาติและยังได้กล่าวถึงพัฒนาการของข้าวในอัครคัมภีร์สูตร ฉะนั้นผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงข้าวว่ามีความสำคัญต่อการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างไร ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๑) ข้าวมธุปายาส เมื่อพระองค์ได้ทรงฟื้นฟูและบำรุงพระวรกายให้ให้มีสุขภาพดีแล้วพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญเพียรอย่างสมำเสมอด้วยพระทัยที่เบาสบาย ไร้การรบกวนจากกามและอกุศลทั้งหลาย เป็นการบำรุงทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ให้มีความสมบูรณ์อย่างสมดุลปราศจากโรคภัยเบียดเบียนทั้งกายและจิต ครั้งถึงวันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนวิสาขะ โดยการนับทางจันทรคติ เวลาสายๆ พระองค์ได้ประทับนั่งใต้ต้นไม้ใหญ่ใบหนานามว่า อชปาลนิโครธหรือต้นไทร^๖ ก่อนหน้านั้น มีนางกุลธิดานางหนึ่งชื่อว่า สุชาดา เป็นธิดาของเสนียกุลภูมิพี ในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมื่อเจริญวัยนางได้ทำพิธีบวงสรวงต่อเทวดาที่สิ่งสถิต ณ ต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งที่บ้านของนาง โดยได้ตั้งปณิธานความปรารถนา ๒ ประการ^๗ คือ (๑) ขอให้ข้าพเจ้าได้สามีที่มีบุญ มีทรัพย์สมบัติ และชาติสกุลเสมอกัน(๒) ขอให้ข้าพเจ้ามีบุตรคนแรกเป็นชาย ถ้าความปรารถนาของข้าพเจ้าทั้ง ๒ ประการนี้สำเร็จสมบูรณ์แล้วข้าพเจ้าจะทำพิธีกรรมแก่ท่าน ด้วยของอันมีค่าหนึ่งแสนกหาปณะ ความปรารถนาของนางนั้นได้

^๕ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๓๔ - ๓๓๖/๔๐๓ - ๔๐๗.

^๖พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, **พุทธวิถิ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๓.

^๗พระครูกลัณณสิทธินิพนธ์, **พุทธประวัติตามแนวปฐมสมโพธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

สำเร็จทั้งสองประการนางจึงจะได้ทำพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทด้วยการถวายข้าวมธุปายาส เล่ากันว่า ข้าวมธุปายาสเป็นอาหารที่ปรุงขึ้นมาจากเครื่องปรุงประเภทธัญพืชและผลไม้ทั้งหลายเท่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นในสมัยนั้น ถ้าหาผลไม้ดิบได้ก็นำผลไม้ดิบมา แต่พยายามหามาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ธัญพืชคืออาหารประเภทข้าว ไม่ว่าจะเป็นข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวฟ่าง ลูกเดือยทุกชนิด ผู้ทำข้าวมธุปายาสจะต้องพยายามหาให้ได้มากที่สุด เมื่อได้ผลไม้และธัญพืชมาอย่างครบถ้วนตามที่ต้องการแล้ว ก็นำเอาน้ำนมวัวบริสุทธิ์มาเป็นเครื่องปรุงหลักในการหุงต้มธัญพืช ก่อนหน้านั้นนางได้ปล่อยโคนม ๑,๐๐๐ ตัว ให้เที่ยวอยู่ในป่าเขาเอน ให้โคนม ๕๐๐ ตัว ต้มน้ำนมของโคนม ๑,๐๐๐ ตัวนั้น แล้วให้โคนม ๒๕๐ ตัว ต้มน้ำนมของโคนม ๕๐๐ ตัวนั้นนางต้องการน้ำนมที่เข้มข้นและมีโอชะ จึงได้กระทำการหมุนเวียนให้โคตมน้ำนมจนเหลือโคนม ๘ ตัว ต้มน้ำนมของแม่โคนม ๑๖ ตัว เข้าตรูนางสุชาดาให้รีดน้ำนมจากโคนม ๘ ตัวนั้น ปรากฏความอัศจรรย์เกิดขึ้น คือ น้ำนมได้ไหลออกตามธรรมชาติโดยไม่ต้องรีด นางเห็นความอัศจรรย์นั้นจึงตักน้ำนมลงใส่ภาชนะใหม่แล้วก่อไฟเพื่อทำข้าวปายาส^๔

เช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น เป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นางสุชาดาก็ได้นำข้าวมธุปายาสมาถวาย เพราะนึกว่าเป็นเทวดาเจ้ามานั่งคอยรับเครื่องพลีกรรมจากนาง จึงน้อมนำข้าวมธุปายาสเข้าไปถวายด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ขณะนั้นบาตรดินที่ขมิถุการพรหมถวายนั้นก็ได้หายไป พระองค์ได้ทอดพระเนตรดูนางสุชาดาเป็นนัยให้รู้ว่า พระองค์ไม่มีบาตรที่จะรองรับข้าวมธุปายาส นางก็ทราบในพระอาการจึงน้อมถวายพร้อมทั้งถาดทอง ก็มิศรัยลงอภิวัตแล้วกราบทูลว่า “ความปรารถนาของหม่อมฉัน สำเร็จแล้วฉันใด ขอสิ่งที่พระองค์ประสงค์จงสำเร็จ ฉันนั้น” แล้วนางถวายอภิวัตแล้วทูลลากลับบ้านของตน เมื่อพระองค์ทรงรับข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาแล้ว ประทับนั่งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงปั้นข้าวมธุปายาส ๔๙ คำ พระองค์ฉันครั้งเดียวจนหมดทั้ง ๔๙ ก่อน จากนั้นพระองค์เสด็จลุกขึ้นทำประทักษิณต้นไม้แล้วถือถาดเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชราทรงจับถาดทรงอธิฐานว่า ถ้าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในวันนี้ ขอให้ถาดใบนี้จลยทวนกระแสน้ำไปถ้าจักไม่ได้เป็น จลยตามไปตามกระแสน้ำเกิด แล้วได้ลอยถาดไป ถาดนั้นลอยตัดกระแสน้ำไปถึงกลางแม่น้ำแล้วได้ลอยทวนกระแสน้ำไปประมาณ ๘๐ ศอก แล้วจมลงที่น้ำวนแห่งหนึ่ง ตกลงไปถึงภพของกาลนาคราช กระทบถาดของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ แล้วได้วางรองอยู่ใต้ถาดเหล่านั้นกาลนาคราชได้สดับเสียงนั้นแล้ว กล่าวว่า เมื่อวานนี้ พระพุทธเจ้าทรงบังเกิดแล้วองค์หนึ่ง วันนี้ได้บังเกิดอีกองค์หนึ่ง จึงได้ยืนกล่าวสดุดีด้วยบทหลายร้อยบท ว่ากันว่าเวลาที่มหาปฐพีงอกขึ้นเต็มท้องฟ้าประมาณหนึ่งโยชน์ ๑๐ หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้แล้วเสวยวิมุตติสุขเป็นเวลา ๗ สัปดาห์ หรือ ๔๙ วัน อรรถกถาจารย์กล่าวว่า

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^๕ ปฐมัม บัญญัติ, **หลักพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๒.

ในช่วงเวลานั้น ไม่มีอาหารอย่างอื่น ไม่มีการสร่งสนาน ไม่มีการชำระพระโอษฐ์ ไม่มีการถวายพระบังคนหนัก ทรงยับยั้งอยู่ด้วยฌานสุข มรรคสุขและผลสุขเท่านั้นหลังจากเสวยข้าวปายาสแล้ว

๒) ข้าวตูผงและข้าวตุ๋ก้อน หลังจากที่พระพุทธเจ้า ทรงเสวยวิมุตติสุข เริ่มตั้งแต่สัปดาห์ที่ ๑ จนมาถึงสัปดาห์ที่ ๗ พระพุทธองค์เสด็จไปยังต้นราชายตนะประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ที่ต้นราชายตนะวันสุดท้ายแห่งสัปดาห์ที่ ๗ นั้น มีพ่อค้าพานิชสองพี่น้อง ชื่อ ตปัสสะ กับ ภัลลิกะ นำสินค้าบรรทุกกองเกวียนเดินทางมาจากอุกกละชนบทผ่านมาทางนั้น ด้วยอาณูภาพแห่งเทวดาองค์หนึ่งบันดาลให้โคพาเกวียนไปผิดทางแล้วแสดงตนให้ปรากฏ กล่าวชี้แนะให้สองพ่อค้านำข้าวตูผงข้าวตุ๋ก้อน อันเป็นเสบียงเดินทาง เข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค พ่อค้าทั้งสองก็ปฏิบัติตามน้อมนำข้าวตูผงข้าวตุ๋ก้อนเข้าไปถวาย พบพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ได้ร่มไม้เกต ประกอบด้วยทิวตติงสมหาปฐิ สลักขณะมีพระรัศมีรุ่งเรืองไม่เคยพบเห็นมาก่อน คิดว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก นับว่าเป็นบุญลากอันประเสริฐของพวกตนยิ่งนัก จึงเข้าไปกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์จงทรงอนุเคราะห์รับบิณฑบาตไทยทาน เพื่อประโยชน์สุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสอง ตลอดกาลนานเทอญ” พระผู้มีพระภาค ทรงพระดำริว่า บาดรของตถาคตได้หายไปแล้ว ก่อนวันตรัสรู้ต้องรับมรณูปายาสของนางสุชาดาด้วยพระหัตถ์ จากนั้นมายังมิได้เสวยกระยาหารเลย สองพานิชนำอาหารมาถวายตถาคตจะหาบาตรมาแต่ที่ใด เมื่อพระพุทธองค์ดำริอย่างนี้ ทันใดนั้นท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ได้นำบาตรศิลาเขียวองค์ละใบ มาจากทิศทั้ง ๔ น้อมเข้าไปถวาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระดำริว่า “บรรพชิตไม่ควรมีบาตรเกินกว่าหนึ่งใบ” จึงทรงอธิฐานบาตรทั้ง ๔ ใบนั้นประสานเข้าเป็นใบเดียวกัน แล้วทรงรับข้าวตูผงข้าวตุ๋ก้อน ของสองพานิชด้วยบาตรนั้น เมื่อเสร็จภักตกิจแล้ว พานิชทั้งสองพี่น้องกราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระพุทธ กับ พระธรรม เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิต เนื่องด้วยในขณะนั้นยังไม่มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในโลก อุบาสกทั้งสองจึงได้นำมาว่า “เทววาจิกอุบาสก” นับว่าเป็นอุบาสกคู่แรกและคู่เดียวในโลกผู้ถึงรัตนะสองประการก่อนที่อุบาสก ทั้งสองจะกราบทูลลากลับไปนั้น ได้ทูลขอปูชนียวัตถุเพื่อนำไปประดิษฐานเป็นที่สักการบูชายังบ้านเมืองของตนสืบไป พระพุทธองค์ ทรงยกพระหัตถ์ขึ้นลูบพระเศียร พระเกศา ๘ เส้น ตัดพระหัตถ์ออกมา จึงประทานพระเกศาทั้ง ๘ เส้นแก่ ตปัสสะและ ภัลลิกะสองพ่อค้าไปตามประสงค์^{๑๐}

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การที่ได้นำข้าวมรณูปายาสกับข้าวตุ๋ก้อนข้าวตูผงมานำเสนอเกี่ยวกับข้าวกับการบรรลุมรรคในครั้งนี้ได้เห็นความสำคัญตรงที่ข้าวมรณูปายาสนั้นถือได้ว่าเป็นอาหารมื้อสุดท้ายก่อนการตรัสรู้และข้าวตุ๋ก้อนข้าวตูผงนั้นถือได้ว่าเป็นอาหารมื้อแรกของการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า

^{๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/ ๙ - ๑๐.

๒.๓ ขำกับการบัญญัติสิกขาบท

ข้าว เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในวิสสุภานายิกชั้นธกะ ว่าด้วยการบัญญัติการจำพรรษาแก่ภิกษุทั้งหลาย มูลเหตุของเรื่อง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน อันเป็นสถานที่ พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคยังมิได้ทรงบัญญัติ การจำพรรษาแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวจาริกไปตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อนและฤดูฝน คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์จำพรรษาแล้ว ยังเที่ยวจาริกในระหว่างพรรษา คนทั้งหลายจึงเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เปียดเบียน อินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะยังสัตว์เล็กๆ มีจำนวนมากให้ถึงความมอดวายเล่า ก็พวกอัญญเดียรฉัตร เหล่านี้เป็นผู้กล่าวธรรมอันต่ำทราม ยังพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน อนึ่ง ผูกนกเหล่านี้เล่า ก็ยังทำรังบนยอดไม้แล้วพักอาศัยอยู่ประจำตลอดฤดูฝน ส่วนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร เหล่านี้เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน เหยียบย่ำดินชาติอันเขียวสด เปียดเบียน อินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะยังสัตว์เล็กๆ ซึ่งมีจำนวนมากให้ถึงความมอดวาย ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินคนพวกนั้นเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาบรรดาที่เป็นผู้มักน้อยต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า โฉนพระฉัพพัคคีย์จำพรรษาแล้ว จึงได้เที่ยวจาริกระหว่างพรรษาเล่า ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมิ กถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะ เหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งภิกษุทั้งหลาย ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุจำพรรษา ไม่อยู่ให้ ตลอด ๓ เดือนต้นหรือ ๓ เดือนหลัง ไม่พึงหลีกไปสู่จาริก รูปใดหลีกไป ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๑}

ข้าวที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติพระวินัยการขบฉันของพระภิกษุ การออกรับบิณฑบาตในทานวัตถุ ๑๐ ประการนั้น ได้อธิบายถึง อันนัง คือ ภัตตาหาร แปลว่า อาหาร หมายถึง ข้าว หรืออาหารสำหรับพระสงฆ์ฉัน รวมถึงของหวานด้วย ภัตตาหารที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์รับและฉันได้มีหลายประเภท เช่น

๑) **สังฆภัต** คือ ภัตตาหารถวายสงฆ์ทั้งหมดเช่น “ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองอาฬวีตามพระอัยยาคัยแล้วเสด็จจาริกไปทางกรุงราชคฤห์ เสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนถึงกรุงราชคฤห์ ทราบว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต ในกรุงราชคฤห์นั้นสมัยนั้น กรุงราชคฤห์เกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนไม่สามารถจะจัดสังฆภัตแต่ปรารภนาจัดอุเทศภัต นิมนตณภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัตปาฏิปติกภัตภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไป

^{๑๑}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๘๕/๒๙๓ - ๒๙๔.

กราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตสังฆภัต อุทเทสภัตนิมิตตภัต สลากภัตปักขิกภัตอุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต”^{๑๒}

“สมัยนั้นในกรุงสาวัตถีมีสังฆภัตของสมาคมหนึ่งเกิดขึ้น ท่านพระอุปัฏฐากยกบุตรกำลัง อยู่ปริวาส จึงนั่ง ณ อาสนะสุดท้ายในโรงอาหาร”^{๑๓}

สมัยนั้น สมาคมหนึ่งได้จัดสังฆภัตมีเมล็ดข้าวตกกกลาดเกลื่อนในโรงอาหารมากมาย คนทั้งหลายดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไหนพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร เมื่อเขาถวายข้าวสุก จึงไม่รับโดยเอื้อเฟื้อเล่า ข้าวแต่ละเมล็ดกว่าจะสำเร็จได้ต้องใช้กรรมวิธีนับร้อย” ภิกษุทั้งหลายได้ยินคน เหล่านั้นดำหนิ ประณามโพนทะนา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้หยิบอาหารที่เขาถวายซึ่งตกลงไปขึ้นมาฉันได้เอง อาหาร นั้นพวกทายกเขาบริจาแล้ว”^{๑๔}

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษुकกล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร” ต่อมาภิกษุเหล่านั้นได้ สนทนากันดังนี้ว่า “ใครควรกล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค ให้ทรงทราบ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เถระกล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร” ต่อมา สมาคม หนึ่งถวายสังฆภัตท่านพระสารีบุตรเป็นพระสังฆเถระ ภิกษุทั้งหลายคิดว่า “พระผู้มีพระภาคทรง อนุญาตให้ภิกษุผู้เถระกล่าวอนุโมทนาในโรงอาหาร” จึงปล่อยให้ท่านพระสารีบุตรอยู่รูปเดียว แล้วพา กันจากไป ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวสัมโมทนิยกถาแก่คนเหล่านั้น แล้วตามไปที่หลังเพียงรูป เดียว พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรกำลังเดินมาแต่ไกลรูปเดียว ครั้นแล้วรับสั่ง ถาถามดังนี้ว่า “สารีบุตรอาหารคงมีมากกระมัง” ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “พระพุทเจ้าข้า อาหารมี มากจริง แต่ภิกษุทั้งหลายปล่อยข้าพระพุทธเจ้าไว้ผู้เดียวแล้วพากันกลับ” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ให้พระเถรานุเถระ ๔-๕ รูปรออยู่ในโรงฉัน” ต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งปวดอุจจาระอยู่ในโรงฉัน กลับ ใจอุจจาระไว้จนสลบล้มลง ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มี พระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลายเมื่อมีธุระ เราอนุญาตให้บอกลาภิกษุผู้อยู่ถัดไปแล้วไปได้”^{๑๕}

^{๑๒}ว.มท.(ไทย) ๗/๑๕/๓๒๕.

^{๑๓}ว.มท.(ไทย) ๒/๒/๒๖๙.

^{๑๔}ว.จ.(ไทย) ๗/๖๐/๒๗๓.

^{๑๕}ว.จ.(ไทย) ๗/๒๒๔/๓๖๒.

๒) อุทเทสภัต คือ ภัตตาหารถวายภิกษุ ๒ - ๓ รูป เช่น “บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยป्लीแข้งเธอพึงทำอุตสาหะในโภชนะคือคำข้าวที่พึงได้ด้วยป्लीแข้งนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภคือสังฆภัตอุทเทสภัต นิมนตนภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต”^{๑๖}

๓) นิมนตนภัต คือ ภัตตาหารการนิมนต์ หรืออาหารที่ได้ในที่นิมนต์หมายเอาการนิมนต์ของทายกเพื่อไปฉันที่บ้านเรือนของเขา^{๑๗}

๔) สลากภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์ให้จับสลากแล้วถวาย(ตามสลาก)

๕) ปักชิกภัต คือ ภัตตาหารถวายปักข์(๑๕ วัน)ละ ๑ ครั้ง

๖) อุโปสถิกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันอุโบสถ

๗) ปาฏิปติกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันแรม ๑ ค่ำ^{๑๘}

เมื่อมองภาพกว้างของพระวินัยบัญญัติ สาเหตุให้พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย เช่นในสังคยปาจิตตีย์มีสิกขาบทว่าด้วย การใช้บาตร^{๑๙} ในโภชนวรรค มีสิกขาบทที่เกี่ยวกับการขบฉันในเวลาวิกาล ฉันเป็นคณะ อันเป็นปริมปรโภชน ในปาฏิเทศนียะ มีสิกขาบทห้ามภิกษุรับอาหารจากมือภิกษุณีไม่ใช่ญาติ ภิกษุต้องระวังไม่ให้ภิกษุณีมาคอยบงการสั่งอาหารสำหรับภิกษุ เป็นต้น^{๒๐}

ในเสขยวัตรมีสิกขาบทเกี่ยวกับมารยาทในการรับอาหาร ฉันอาหาร สิกขาบทเหล่านี้เกี่ยวข้องกับข้าวทั้งนั้นนอกจากเรื่องข้าวจะปรากฏในพระวินัยแล้ว ข้าวยังปรากฏในพระสูตร เช่น ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงทำความเพียรอย่างหนักเพื่อตรัสรู้ ในเบื้องต้นได้เลือกเสนาสนะที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียร แต่ทรงสวดยพระกระยาหารน้อยจนกระทั่งไม่สวดยในที่สุด ผลปรากฏว่าพระองค์ไม่สามารถบรรลุธรรมได้จากนั้นหันมาสวดยพระกระยาหารพอเหมาะจนกระทั่งทำให้พระองค์มีพระวรกายสมบูรณ์ กระปรี้กระเปร่า ทรงบำเพ็ญเพียรจนบรรลุสัมโพธิญาณ^{๒๑} ดังที่พระองค์ตรัสกับโพธิราชกุมารว่า “ราชกุมาร อาตมภาพฉันอาหารหยาบให้ร่างกายมีกำลัง สดจากกามและอกุศลกรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน...กำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชชาเกิดขึ้น”^{๒๒} ในสัพพาสวสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาอาหารก่อนบริโภคว่า “เราพิจารณาโดยแยกคายแล้ว จึงบริโภคอาหาร มิใช่เป็นการบริโภคเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง แต่

^{๑๖}วิ.ม.หา.(ไทย) ๔/๒๑๐๑/๓๔๓.

^{๑๗}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์,พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๓),หน้า ๑๖๗.

^{๑๘}วิ.ม.หา.(ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑.

^{๑๙}วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๕๔๘ - ๖๑๗/๑๒๒ - ๑๓๘.

^{๒๐}วิ.ม.หา.(ไทย) ๒/๒๐๓ - ๒๖๘/๓๖๕ - ๔๑๗.

^{๒๑}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๒- ๓๓๖/๔๐๑- ๔๐๗.

^{๒๒}ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๕ - ๔๐๗.

บริโศกเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตมีอยู่ เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดี ด้วยความหวังว่า เราจักบำบัดทุกข์เกื้อป้องกันทุกข์ใหม่ ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ด้วยการบริโศกนี้ ความไม่มีโทษและความผาสุกจักเกิดขึ้น^{๒๓}

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าเสด็จนิวัติกรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ได้เสด็จออกมารับบิณฑบาต พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาทกพระทัยมากและเสียพระทัยมากจนต้องรีบออกไปขอร้องท่านองว่า อย่าทำลายวงศ์ตระกูลของเราเลย กษัตริย์ในวงศ์ของพวกเราตั้งแต่มหาสมมติ ไม่มีแม้แต่พระองค์เดียวที่เที่ยวขออาหาร การเที่ยวขอข้าวเขากินนี้ไม่ใช่สิ่งที่ควรกระทำ ทำให้พ่อต้องอับอายประจักษ์ต่อพระพุทธรองค์กล่าวว่าสิ่งพืมหาบพิตรกล่าวมานั้นเป็นราชวงศ์ แต่สิ่งที่อาตมาภาพ กระทำนี้เป็นพุทธวงศ์ คือ ทำตามพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เคยปฏิบัติมา พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอันมากก็เลี้ยงพระชนม์ชีพด้วยการภิกขาจาร^{๒๔} จะเห็นได้ว่าการออกมารับบิณฑบาตครั้งนี้ เป็นการลดมานะทิฐิของพระพุทธบิดาอย่างได้ผล การที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า การรับบิณฑบาตที่พระองค์กระทำนี้เป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตตั้งแต่ พระที่ปึงกรพุทธเจ้าจนถึงพระกัสปะพุทธเจ้า ต่างก็ทรงเคยกระทำมาแล้ว หาใช่วงศ์กษัตริย์อย่างพระพุทธบิดาเข้าใจไม่ คำตอบของพระองค์ ทำให้คำว่าภิกขาจารหรือบิณฑบาตของสงฆ์มีความหมายอย่างสูง เพราะได้รับการยกย่องว่าเป็นพุทธวงศ์บิณฑบาต คือ อาหารสำหรับฉันหรืออาหารที่ได้มาด้วยป्लीแข็ง (ปิณฺฑิตยาโลโภชนะ)พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอาหารได้ไม่เกิน ๑ บาตร บาตรนั้นมี ๓ ขนาด คือ ขนาดใหญ่ ขนาดปานกลาง และขนาดเล็ก บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสารได้ ๒ ทะนาน จุของเคี้ยวได้เศษหนึ่งส่วนสี่ จุข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกจากข้าวสารได้ ๑ ทะนาน จุของเคี้ยวได้เศษหนึ่งส่วนสี่ จุข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น สำหรับบาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุกจากข้าวสารครึ่งทะนาน จุของเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่ จุข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น^{๒๕} ตามปกติภิกษุจะมีบาตรได้ ๑ ใบ เรียกว่าบาตรอธิษฐาน ถ้าเกินนี้เรียกว่า อติเรกบาตร คือบาตรที่ไม่ได้อธิษฐาน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ข้าวกับการบัญญัติสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติส่วนมากจะเป็นสิกขาบทเกี่ยวกับพระวินัย เช่น โภชนวรรค สิกขาบทเกี่ยวกับการขบฉันในเวลาวิกาล การใช้บาตรในสักคียปาจิตตีย์และเสขียวัตร มารยาทในการรับอาหาร ซึ่งสิกขาบทเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับข้าวทั้งสิ้น

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๓

^{๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฎกถาแปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๐ – ๕๑.

^{๒๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๐๒/๑๒๔.

๒.๔ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวในพระพุทธศาสนา มีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล เช่น พิธีงานวัปมงคล แกรณขาขวัญ พระเจ้าสุทโธทนะ ก็ได้ทรงปฏิบัติพิธีแกรณขาขวัญ ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติ ทรงประดับประดาพระนครให้งามดูเจิดจ้า และให้ตกแต่งไถประมาณ ๑๐๗ ไถ ประดักเชือกผูกทั้งเขาโค ล้วนแต่ห่มด้วยเงินทั้งสิ้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้ว เช่น พระนามของกษัตริย์ แห่งราชวงศ์ศากยะ ซึ่งมีคำว่า ข้าว นั้นปรากฏอยู่ คำว่า โอนะ แปลว่า ข้าว ซึ่งกษัตริย์ศากยะทั้ง ๕ พระองค์มีพระนามต่อท้ายว่า โอนะทั้งสิ้น^{๒๖} ในบรรดาพระราชพิธีต่าง ๆ นั้น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นับว่าเป็นพิธีที่เก่าแก่ที่สุด เป็นพิธีที่กษัตริย์ในสมัยโบราณ ถือว่าเป็นกิจสำคัญยิ่งที่จะต้องทรงปฏิบัติ ถ้ามองในแง่อักษรศาสตร์ คำว่า “กษัตริย์” มาจากคำว่า “เกษตร” แปลว่า ที่ดินที่นา ฉะนั้น กษัตริย์จึงแปลว่า ผู้ครองเขต ถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินที่นานั้นเอง^{๒๗} ความเชื่อเกี่ยวกับข้าว มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้วและในปัจจุบันนี้ยังมีความเชื่อที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ คือพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาความเชื่อเรื่องข้าวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ๒ ประเด็น คือ ๑) ข้าวกับการถวายทาน ๒) ข้าวกับการตั้งปณิธานปรารถนาเป็นพระอรหันต์

๒.๔.๑ ข้าวกับการถวายทาน

การให้ข้าวเป็นทานจัดได้ว่าเป็นการบำเพ็ญบุญอีกอย่างหนึ่งในหลาย ๆ วิธี ตามหลักคำสอนทานพระพุทธศาสนา สำหรับผู้มีความเข้าใจในหลักของการกระทำ (หลักกรรม) จะไม่มีความสงสัยในการกระทำนั้น เพราะทราบดีว่าการให้ข้าวเป็นทานเป็นการสั่งสมบุญให้กับตนเองถึงแม้ว่าการให้ทานนั้นจะมีหลายอย่าง แต่การให้ทานในพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างบุญบารมี หรือให้ได้คุณงามความดีโดยอาศัยพระสงฆ์เป็นเนืองนาบุญ ดังที่ปรากฏใน อรรถกถาว่า

เทวดากล่าวว่า

เทวดาและมนุษย์ทั้งสองพวก

ต่างก็พอใจข้าวด้วยกันทั้งนั้น

ส่วนผู้ที่ไม่พอใจข้าว ชื่อว่ายักษ์โดยแท้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ชนเหล่าใดมีใจเลื่อมใสในข้าวนั้นด้วยศรัทธา

^{๒๖} สุเมธ เมธาวิทยากุล, สังกัปปพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๒),

หน้า ๒๔ - ๒๕.

^{๒๗} ส.พรายน้อย (นามแฝง), เกร็ดโบราณคดี ประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๐.

ข้าวนั้นเองย่อมค้าชูชนเหล่านั้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

เพราะเหตุนี้บุคคลพึงกำจัดความตระหนี่

ครอบงำมลทินแล้วให้ทานเกิด

เพราะบุญเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๒๘}

จากพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าการให้ข้าวเป็นทานย่อมที่จะค้าชูบุคคลนั้นให้ถึงซึ่งความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ย่อมละได้ซึ่งความตระหนี่อยู่ในตัวเองออก เพราะว่าบุญกุศลนั้นย่อมเป็นที่พึงของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงทานไว้ ๒ ประเภท^{๒๙} คือ (๑) อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน (๒) ธรรมทาน^{๓๐} การให้ธรรมเป็นทาน พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่ามีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คืออามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^{๓๑} การให้ข้าวเป็นทาน จัดอยู่ในอามิสทาน หรือทานวัตถุ ๑๐ ประการ

ในกินทสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่าบุคคลให้อะไร ชื่อว่าให้กำลังให้อะไร ชื่อว่าให้วรรณะ ให้อะไร ชื่อว่า ให้ความสุข ให้อะไร ชื่อว่า ให้จักขุ ให้ใคร ชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บุคคลให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้พาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีป ชื่อว่าให้จักขุ และผู้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่างส่วนผู้พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ^{๓๒}

จากพระสูตรนี้จะเห็นได้ว่า การให้ข้าวเป็นทาน ถือว่าผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ร่างกายของคนเรานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหาร แม้บุคคลจะมีรูปร่างใหญ่แข็งแรง มีกำลังมาก หากไม่ได้รับประทานมาหลาย ๆ วัน อาจจะหมดกำลังได้ ส่วนบุคคลผู้มีกำลังน้อย ถ้าได้รับประทานอาหารบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีกำลังขึ้นมาได้ข้าวก็นับเป็นอาหารประเภทหนึ่ง ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับสัตว์โลกทุกชนิดเพราะสัตว์มีชีวิตอยู่ได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยอาหารมาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงบำรุงร่างกายของตนถ้าขาดอาหาร สัตว์โลกก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่หรือทำสิ่งที่ประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมได้อาหารจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก สัตว์ทั้งหมดดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร เมื่อกล่าวถึงการให้ข้าวเป็นทาน ก็มักจะกล่าวถึงผู้ให้ทาน(ทายก) และผู้รับทาน(ปฎิคาหก) ด้วยเสมอ เพราะมีความสัมพันธ์กันรวมไปถึงเรื่องวัตถุทาน ผู้ให้ทานและผู้รับทาน กันนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะ

^{๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๓/๕๙.

^{๒๙} พ.อุติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๓๐} อัง. ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๓๑} พ.อุติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๓๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

ทานจะมีผลมากผลน้อย นอกจากจะขึ้นอยู่กับผู้ให้ทานและวัตถุทานแล้ว ยังขึ้นอยู่กับผู้รับทานอีกด้วย มี ๓ ประการ คือ ๑) ทายก คือ ผู้ให้ทาน ๒) ปฏิคาหก คือ ผู้รับทาน ๓) ไทยธรรม คือ วัตถุที่ผู้ให้ทาน^{๓๓} องค์ประกอบ ๓ ประการ เป็นองค์ประกอบหลักของทาน การกระทำที่กล่าวได้ว่าเป็นทาน ทานที่ควรกระทำ จะต้องประกอบด้วยองค์หลัก ๓ ประการอย่างครบถ้วน ดังปรากฏ ในสัมมุขีภาวสูตร อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเป็นผู้มีธรรม ๓ ประการ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน คือ ทายกเป็นผู้มีศรัทธา ไทยธรรมทักษิณียบุคคล เพราะเป็นผู้มีธรรมเหล่านี้ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก”^{๓๔} เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๓ ประการนี้ บุคคลจึงสามารถทำบุญให้ทานได้ หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไป ก็ไม่อาจทำบุญได้ ใน ๓ ประการนี้ องค์ประกอบ ๒ อย่างนี้ คือ ไทยธรรมและทักษิณียบุคคล (ผู้รับทาน) หาได้ง่าย แต่ศรัทธาหาได้ยากยิ่ง เพราะปุถุชนเป็นผู้มีศรัทธาไม่มั่นคงไม่แน่นอน หากคราวมีผู้รับไทยธรรม แต่ไม่มีศรัทธา บุญก็เกิดขึ้นไม่ได้ส่วนคุณค่าของทานที่ถูกต้อง และควรกระทำจะอยู่บนพื้นฐานแห่งองค์ประกอบหลักของทาน ๓ ประการ เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะองค์ประกอบหลัก ๒ ประการข้างต้น ทานที่ผู้ให้ทานและผู้รับทานถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติ เช่น เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้มีศรัทธา เป็นต้น มีคุณค่ามากกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทักษิณาวีรังสูตรมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ว่า “ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรม จึงให้ทานในทานผู้ปราศจากราคะแล้ว เรากล่าวทานของผู้นั้นนั่นแล ว่าเลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย”^{๓๕}

ในการพิจารณาถึงคุณค่าของปฏิคาหก การให้เป็นปาฏิบุคลิกทานและให้เป็นสังฆทานย่อมมีผลต่างกันพระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าการถวายสังฆทานว่าเป็นทานที่เลิศกว่า ปาฏิบุคลิกทาน ถึงแม้จะถวายทานแก่พระชีณาสพก็ตาม คุณค่าของทานนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของปฏิคาหกอย่างเดียวเท่านั้นปฏิคาหกจะต้องมีศีลาจารวัตรตรงงาม มีคุณธรรมสูง พระพุทธเจ้าตรัสอุปมาไว้ ในเขตตุปมเปตวัตถุ ขุททกนิกาย เปตวัตถุว่า “ภิกษุสงฆ์ (ปฏิคาหก) เปรียบเหมือนนา ผู้ให้ทาน (ทายก) เปรียบเหมือนชาวนา ไทยธรรมเปรียบเหมือนพืช ผลทานย่อมเกิดจากการที่ทายกถวายไทยธรรมแก่ปฏิคาหก”^{๓๖}

^{๓๓} พระมหาอานนท์ ขวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘.

^{๓๔} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๒๐๕.

^{๓๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๒.

^{๓๖} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑/๑๖๗.

ในเขตตสุตร พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ชาวนาจะทำนา หว่านพืชลงในนาที่มีองค์ ๘ ประการ ย่อมได้ผลมาก คือ (๑)ไม่ลุ่มไม่ดอน (๒)ไม่เป็นหินเป็นกรวด (๓)ไม่เป็นดินเค็ม(๔)เป็นที่ไถลงลึกได้ (๕)มีทางน้ำเข้าได้ (๖)มีทางออกน้ำได้ (๗)เป็นที่มีเหมือง (๘)เป็นที่มีคันทนา๓๒ ในทำนองเดียวกัน ทานที่ให้ในสมณพราหมณ์(ปฎิคาหก) ผู้ประกอบด้วยมรรคมองค์ ๘ ย่อมได้บุญมาก ได้แก่ (๑) เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) (๒) เป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)(๓) เป็นผู้มีสัมมาวาจา (เจรจาชอบ) (๔) เป็นผู้มีสัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) (๕) เป็นผู้มีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) (๖) เป็นผู้มีสัมมาสติ (ระลึกชอบ) (๗) เป็นผู้มีสัมมาวายามะ(พยายามชอบ) (๘) เป็นผู้มีสัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ)^{๓๗}

ในอาทิตตชาดก ขุททกนิกาย มีเรื่องเปรียบเทียบการให้ทานไว้ว่า “การเลือกทักษิณาทานและพระทักษิณายบุคคลแล้วจึงให้ทาน พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่บุคคลถวายในพระทักษิณายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมมีผลมากเหมือนหว่านพืชลงในนาที่ดี”^{๓๘}

ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ทานจะมีผลมาก ผู้ให้ทานต้องเป็นผู้มีศีล วัตถุทานต้องบริสุทธิ์และผู้รับทานต้องเป็นผู้มีศีลด้วย หรือยิ่งไปกว่านั้น หากผู้รับทานเป็นผู้สิ้นกิเลสด้วยแล้ว ทานที่ให้ก็ยิ่งจะมีอานิสงส์มากขึ้นตามลำดับอานิสงส์จะมีผลมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับเจตนา ทั้ง ๓ คือ ก่อนจะให้ เวลาให้ และหลังให้ ต้องตั้งใจให้ ให้ด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง ไม่เจาะจงให้พระรูปนั้นรูปนี้ของที่ถวายได้มาโดยบริสุทธิ์ มีประโยชน์ต่อผู้รับ และถวายถูกเวลา การถวายอาหารของผู้รับนั้นจะมีอานิสงส์มากแน่นอน ผู้ที่ถวายอาหารชื่อว่าเป็นผู้ให้ฐานะ ๕ แก่ผู้รับ ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ อย่างแก่ผู้รับ คือ ให้อายุ ให้วรรณะ ให้สุขะ ให้กำลัง ให้ปฏิภาณแล้ว จะเกิดในที่ใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศในที่นั้นๆ^{๓๙}

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ข้าวจัดเป็นอาหารประเภทหนึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงบำรุงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังสุภาษิตที่ว่า สัตว์ทั้งหมดดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้เพราะสังขาร ส่วนข้าวกับการให้ทานถือได้ว่าเป็นการให้ทานอีกประการหนึ่ง ที่จัดอยู่ในอามิสทาน ท่านกล่าวว่า บุคคลให้ข้าวเป็นทานได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ซึ่งกำลัง เมื่อกล่าวถึงการให้ข้าวเป็นทาน ต้องกล่าวถึงผู้ให้ทาน(ทายก)และผู้รับทาน(ปฎิคาหก) ด้วยเสมอและรวมไปถึงวัตถุทานนั้นด้วย

^{๓๗} อิง. อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๕๐-๒๕๑.

^{๓๘} ขุ.ชา. อรรถก. (ไทย) ๒๗/๗๓/๒๕๗.

^{๓๙} อิง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘ - ๕๙.

๒.๔.๒ ข้าวกับการตั้งปณิธานปรารถนาเป็นพระอรหันต์

ข้าวกับการตั้งปณิธานปรารถนาเป็นพระอรหันต์ ในอดีตชาติมีพระอรหันต์หลายพระองค์ที่ถวายข้าวเป็นทานแล้ว ปรารถนาเป็นพระอรหันต์ ดังจะเห็นได้จาก การให้ข้าวเป็นทานของพระอรหันต์องค์ต่างๆ ดังนี้

พระอัญญาโกณฑัญญะ ในอดีตชาติ ท่านเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิต ทราบข่าวการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ มีจิตยินดี จึงพร้อมด้วยเหล่าเทพยดาทั้งหลายน้อมถวายปฐุมภัตแก่พระพุทธเจ้า และทรงได้รับภรณ์ว่า ท่านจะได้รับเสวยราชสมบัติสามหมื่นกับได้ครอบครองไตรทิพย์ ครอบงำเวทดาทั้งหมด และยังได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เสวยราชสมบัติในมนุษยโลกนับพันครั้ง ในภพสุดท้ายในศาสนาของพระศาสดาพระนามว่าโคดม จะได้ออกบวชเป็นบรรพชิตอยู่ ๖ ปีแล้วจะได้บรรลุธรรมก่อนคนอื่น การที่ท่านได้บรรลุธรรมก่อนใครนั้นเป็นอานิสงส์ของการถวายภิกษาหารแก่พระพุทธเจ้าก่อนบุคคลอื่นนั่นเอง และได้กล่าวสรุปคุณสมบัติของท่านอีกว่า “คุณพิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๔ และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งแล้วพระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว”^{๔๐}

พระสุมังคลเถระ ในอดีตชาติ สมัยพระพุทธเจ้านามว่าปิยทัสสี ได้ถวายอาหารแด่พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์^{๔๑}

พระอन्नสังสาวกเถระ ในอดีตชาติ ท่านมีจิตเลื่อมใสได้ถวายภิกษาแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย ในชาตินี้ ได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๒}

พระกาฬุทายีเถระ ในอดีต ท่านได้ถวายอาหารบิณฑบาตชั้นเยี่ยม แด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ เพราะผลแห่งทานนั้นท่านได้เกิดเป็นท้าวสักกะ ๑๘ ชาติ เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๒๕ ชาติ เกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ๕๐๐ ชาติ ในชาตินี้ ได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๓}

พระสปริวาราสนเถระ ในอดีตชาติ ท่านได้ถวายบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย ในชาตินี้ ได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๔}

^{๔๐} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๙๖ - ๖๑๒/๙๑ - ๙๓.

^{๔๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๒๔ - ๑๔๐/๑๑๙ - ๑๒๑.

^{๔๒} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๕๕ - ๑๖๐/๑๔๒ - ๑๔๓.

^{๔๓} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๘ - ๖๓/๑๕๖ - ๑๕๘.

^{๔๔} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๔๘ - ๖๓/๑๕๖ - ๑๕๘.

พระเอกสัญญาเถระ ในอดีตชาติ ท่านเคยถวายการศึกษาทัฬหีหนึ่ง แก่พระสาวกของ พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ด้วยจิตเลื่อมใส เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย ในชาตินี้ท่านได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๕}

พระภิกขุทายกเถระ ในอดีตชาติ ท่านได้ถวายการศึกษาทัฬหีหนึ่งแก่พระพุทธเจ้าพระนามว่า สัตถัตถะ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย และได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ชาติใน ชาตินี้ ได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๖}

พระปายาสทายกเถระ ในอดีตชาติท่านต้องการจะบวสรวงบุชายัญ จึงคดข้าวปายาสใส่ ถาดสำริดของตนแล้วไปสู่ป่าจิว เห็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี มีจิตเลื่อมใสจึงได้ถวายข้าวปายาส เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย ท่านได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้มีพละานุภาพมาก ในชาตินี้ ท่านได้เป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๗}

พระสัพพทายกเถระ ในอดีตชาติ ท่านได้ถวายอาหารแก่พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธะ พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๒๐๐,๐๐๐ องค์ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย รื่นรมย์อยู่ ในเทวโลก ท่านได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑,๐๐๐ ชาติ ในชาตินี้ ท่านได้เกิดเป็นพระอรหันต์พร้อม ด้วยคุณวิเศษ^{๔๘}

พระชตุกัณณิกเถระ ในอดีตชาติ ท่านเป็นเศรษฐีกรุงหงสาวดี รื่นรมย์อยู่ด้วยกามคุณได้ ถวายอาหารบิณฑบาต แก่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๑๐๐,๐๐๐ องค์ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เคยเกิดในทุคติเลย ท่านได้เกิดเป็นท้าวสักกะ ๖๔ ชาติ เกิดเป็นพระเจ้า จักรพรรดิ ๗๔ ชาติ เกิดเป็นพระเจ้าประเทศราชนับชาติไม่ถ้วน ในชาตินี้ ได้เกิดเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๔๙}

พระยาคุทายกเถระ ในอดีตชาติ ท่านมีจิตเลื่อมใสมีจิตยินดีเกิดปิตุปรโมทย์ ได้ถวายข้าว ยาคุแก่พระสงฆ์ผู้ถูกน้ำท่วมออกไปบิณฑบาตไม่ได้ เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านได้เสวยมนุษย์สมบัติ และสวรรค์สมบัติหลายร้อยชาติ ในชาตินี้ ท่านได้บรรลุวิชชา ๓ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๕๐}

พระปัตถโณทายกเถระ ในอดีตชาติ ท่านเป็นคนงามมีเจตนาที่ตั้งไว้มั่น ได้ถวายข้าวสุกที่ หุงด้วยข้าวสาธิตานหนึ่งแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้กำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาต และผลแห่งทานนั้น

^{๔๕} พุ. อป.(ไทย) ๓๒/๑๘ - ๒๑/๒๑๘ - ๒๑๙.

^{๔๖} พุ. อป.(ไทย) ๓๒/๑ - ๖/๒๔๙ - ๒๕๐.

^{๔๗} พุ. อป.(ไทย) ๓๒/๒๖ - ๓๒/๒๗๙ - ๒๘๐.

^{๔๘} พุ. อป.(ไทย) ๓๒/๔๕๖ - ๔๘๓/๖๔๔ - ๖๔๘.

^{๔๙} พุ. อป.(ไทย) ๓๒/๒๗๖ - ๓๒๙/๖๙๐ - ๖๙๗.

^{๕๐} พุ.อป.(ไทย) ๓๓/๑๔๙ - ๑๖๙/๒๓ - ๒๕.

ท่านได้เสวยมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติหลายร้อยชาติ ในชาตินี้ ท่านได้บรรลุวิชา ๓ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๕๑}

พระสุจินตเถระ ในอดีตชาติ ท่านได้ถวายข้าวใหม่แด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตระ เป็นประธาน เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านได้เสวยมนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติหลายแสนชาติ ในชาตินี้ ท่านได้บรรลุวิชา ๓ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๕๒}

พระเอกปิณฑาทายิกาเถรี ก็เป็นอีกตัวอย่างของสตรี เพราะว่าอดีตชาติ ขณะเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพันธุมาในนครพันธุมา ได้ทูลถวายขอพระราชานุญาตเพื่อถวายทานแด่พระผู้มีอินทริย์อันอบรมแล้วรูปหนึ่ง เมื่อพระนางรับบาตรแล้วนิมนต์พระสมณะให้ฉันจนอิ่มหนำด้วยข้าวที่ละคนด้วยน้ำมันและน้ำส้ม ได้ทำของหอมและเครื่องไล่ทาเอาร่างแหเปิดตัว เอาผ้าเหลืองคลุมไว้และนึกถึงอารมณ์นี้ตลอดชีวิต ด้วยผลทานนั้น พระนางได้เป็นพระอัครมเหสีของท้าวสักกรินเทวราช ๓๐ พระองค์ ได้สิ่งของที่พึงประสงค์ ได้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ ๒๐ พระองค์^{๕๓}

พระกัญจอุกขาทายิกาเถรี ในอดีตชาติกับที่ ๙๒ ท่านได้ถวายภัตตาหารทัพพีหนึ่งแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าติสสะ เพราะผลแห่งทานนั้น พระเถรีไม่เคยเกิดในทุคติเลย เวียนเกิดเวียนตายอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลกเท่านั้น ในชาตินี้ ท่านได้บรรลุวิชา ๓ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๕๔}

พระโมทกทายิกาเถรี ในอดีตชาติ ท่านได้เกิดเป็นสาวใช้ มีจิตเลื่อมใสมีใจยินดี มีเจตนาตั้งมั่นได้ถวายข้าวต้ม ๓ มัด เพราะผลแห่งทานนั้น ท่านไม่เกิดในทุคติเลย ในชาตินี้ ได้บรรลุวิชา ๓ พร้อมด้วยคุณวิเศษ^{๕๕}

๒.๕ สรุป

ผลการศึกษาจึงสรุปได้ว่า จากตัวอย่างพระอรหันต์ที่ยกมาข้างต้นนั้นล้วนแล้วแต่ได้ถวายข้าวเป็นทานและเป็นผู้ที่มีความปรารถนาจะเป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น เพราะความปรารถนานั้นเอง จึงทำให้ตนเองได้รับความสำเร็จสมปรารถนา ได้จากการถวายข้าวเป็นทานทั้งในอดีตชาติก็ดี ปัจจุบันก็ดี เพราะว่าการให้ข้าวเป็นทานนั้น มีอานิสงส์หลายประการเนื้อหาทั้งหมดโดยภาพรวมสรุปได้ว่า ข้าวในพระไตรปิฎก หมายถึงพืชที่เป็นมูลเหตุแห่งโภชนามี ๒ ชนิด คือ บุพพินชาติและอปรรณชาติ ข้าวเป็นอาหารประเภทหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ พิธีกรรมข้าวมีตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้ว

^{๕๑} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๑๗๐ - ๑๘๓/๒๕ - ๒๗.

^{๕๒} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๑๐๗ - ๑๓๙/๔๗ - ๕๒.

^{๕๓} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๔๖ - ๕๙/๓๗๓ - ๓๗๕.

^{๕๔} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๖๐ - ๗๐/๓๗๕ - ๓๗๗.

^{๕๕} พ.อ.บ.(ไทย) ๓๓/๑๐๗ - ๑๓๙/๔๗ - ๕๒.

มองได้จากพระนามของกษัตริย์ศากยะที่มีนามต่อท้ายว่า “โอทนะ” แปลว่าข้าว และมีการจัดงานทุกปีที่เราเรียกว่าวปมงคล

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ข้าวมีความสำคัญมากโดยเฉพาะการบรรลุลุทธิธรรมขณะที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พระองค์ทรงทรมานตนเองด้วยการอดอาหาร ทรงพิจารณาว่าไม่ใช่หนทางที่จะบรรลุลุทธิธรรมได้จึงกลับมาเสวยพระกระยาหารยาบ คือข้าวและขนมกุมมาส ก่อนที่จะตรัสรู้พระองค์ได้รับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดาและถือได้ว่าเป็นอาหารมื้อสุดท้ายก่อนการตรัสรู้หลังจากที่พระองค์ตรัสรู้แล้วทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ สัปดาห์ พระองค์ทรงรับข้าวตุงข้าวตุก่อนจากพานิชสองพี่น้องนับได้ว่าเป็นอาหารมื้อแรกของการตรัสรู้